
Blestemul teaurizării. Tezaurul de la Sălcuța

Dr. Habil. Cristian GĂZDAC

Universitatea Babeș-Bolyai
Institutul de Arheologie și Istoria Artei
cgazdac2000@yahoo.co.uk

Dr. George G. MARINESCU

Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
georgemarinescu_bn@yahoo.com

Rezumat. Tezaurul de la Sălcuța a fost descoperit în timpul unei activități de detecție de metale. Acesta este alcătuit din 589 de monede: 540 de drahme de Dyrrhachium, 2 monede hibride de tip drahmă Dyrrhachium, 1 copie, 9 copii turnate de drahme Dyrrhachium, 34 de imitații barbare având ca prototip dragma Dyrrhachium, 1 copie de tip Apollonia, 1 imitație barbară având ca prototip Apollonia și 1 sestertius roman de tipul „Provincia Dacia” emis sub Filip I (247–248 d.Hr.).

Specificitatea acestui tezaur constă în dubla sa ascundere, al doilea moment de îngropare având loc la aproximativ 300 de ani după primul.

Cuvinte cheie: Tezaur monetar, arheologie, Sălcuța, drahmă, sestertius roman, Dyrrhachium, fibulă.

The curse of hoarding. The Sălcuța hoard

Abstract. The hoard of Sălcuța was found while metal detecting. It consists of 589 coins: 540 drachms of Dyrrhachium, 2 hybrid coins of Dyrrachium drachms, 1 copy, 9 cast copies of Dyrrhachium drachms, 34 barbarous imitations prototype Dyrrachium, 1 copy of Apollonia type, 1 barbarous prototype Apollonia and 1 Roman sestertius of the type ‘Provincia Dacia’ of Philip I (AD 247–248).

The specificity of this hoard consists on its double concealment and the fact that the second one took place circa 300 years after the first one

Keywords: Monetary hoard, archaeology, Sălcuța, drachm, Roman sestertius, Dyrrhachium, fibula.

Acest articol conține informații publicate în C. Găzdac, G. G. Marinescu, *The curse of boarding. The Sălcuța board* [Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania 19], Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2024.

Circumstanțele descoperirii tezaurului

Tezaur monetar a fost găsit în data de 13 iunie 2022 de Attila Lakatos în timpul unei campanii de detectări de metale pe teritoriul localității Sălcuța (comuna Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud) (harta 1), la locul numit *Hodaie – Pădurea Satului* (fig. 1).

Fig. 1. Vedere aeriană a satului Sălcuța, cu indicarea locului de descoperire a tezaurului (Google Maps).

Conform legislației în vigoare, tezaurul a fost predat primăriei din comuna aparținătoare Sânmihaiu de Câmpie de unde a fost preluat de către Direcția Județeană pentru Cultură Bistrița-Năsăud. În momentul de față, tezaurul se află în patrimoniul Complexului Muzeal din Bistrița (Nr. Inv. 28247-28836).

Locul de descoperire se află la aproximativ 1 km sud-vest de satul Sălcuța pe o pășune (fig. 1). A fost descoperit la o adâncime de 45–50 cm pe o pantă ușoară (fig. 2).

Fig. 2. Locul de descoperire al tezaurului
(foto G. Marinescu).

Pentru a extrage tezaurul, descoperitorul a săpat o groapă de 60 x 50 cm urmată de o extindere a ariei de săpătură de 180 x 120 cm și o adâncime de 15 cm, pentru a verifica prezența unor posibile monede izolate (fig. 3).

Fig. 3. Locul de descoperire a tezaurului după extragerea efectuată de către descoperitor (foto G. Marinescu).

Imediat după raportarea descoperirii, a avut loc o investigație arheologică la fața locului. A fost deschisă o casetă de 4 x 3 m orientate est-vest, centrată pe groapa de descoperire a tezaurului. Din punct de vedere stratigrafic, se poate menționa, ca imediat sub solul modern urmează un strat de pământ de culoare maro deschis.

Întreaga suprafață cercetată nu a făcut decât să constate faptul ca groapa tezaurului a fost practică în solul virgin din punct de vedere arheologic. Singurul punct cu o culoare a solului diferită a fost groapa tezaurului (fig. 4).

Fig. 4. Investigația arheologică la locul de descoperire al tezaurului (foto G. Marinescu).

Întrucât nu s-au descoperit urme ale unui container se poate presupune că monedele au fost, probabil, puse într-un container de material textil/organic care nu a supraviețuit.

Chiar dacă întreaga suprafață din partea respectivă a fost din nou investigată cu ajutorul unui detector de metale, nu s-au identificat alte urme arheologice.

Se poate afirma că acest tezaur a fost ascuns într-o zonă izolată, nici o așezare antică nefiind atestată în imediata vecinătate.

Cadrul istoric roman al locului de descoperire

Satul Sălcuța este amplasat în Câmpia Transilvaniei, mai exact în Câmpia Someșului (harta 1). Relieful deluros cu dealuri cu înălțimi mici și medii (altitudinea maximă este de 500 m).

Harta 1. Harta României, cu localitatea Sălcuța.

În perioada administrației romane, zona a făcut parte din provincia Dacia Porolissensis (harta 3). Mediul rural din această zonă a fost populat de așezări și ferme (*villae rusticae*), cele mai multe localizate pe văile râurilor.

În această parte a Daciei romane, nord-estul Transilvaniei, drumurile romane mergeau de-a lungul râurilor Someș și Șieu.¹ Rolul principal al acestor drumuri era asigurarea legăturii dintre castrele auxiliare de la Ilișua și Orheiul Bistriței (harta 3).

Drumurile secundare asigurau conexiunea așezărilor rurale la drumurile principale.

După cum s-a menționat anterior, investigația arheologică a arătat faptul ca tezaurul a fost îngropat într-o zonă fără urme de coabitare în perioada romană.

Cea mai apropiată așezare rurală romană provine tot de pe teritoriul satului Sălcuța, la toponimul *Cânepiște*, la 1 km nord-est de locul de descoperire al tezaurului, în direcția

1 Fodorean 2016, 289–303, fig. 13, 16.

localității Sânmihaiu de Câmpie. Din acest punct au fost colectate fragmente de ceramică romană și artefacte datate în perioada La Tène.²

La 2 km nord-est de satul Sălcuța, la hotarul cu satul Bungard, la locul *În Vii*³, urme de locuire romană au fost identificate prin prezența a numeroase fragmente de ceramică romană. Același aspect a fost semnalat și în satul Fântânele, la locurile *Lab*, *Rât* și *Livadă*, toate localizate în aria a 2 km nord-vest de satul Sălcuța.⁴

Comentarii numismatice

Tezaurul de la Sălcuța este compus din 589 de monede și o fibulă, având o greutate totală 1,613 kg. Structura lui se prezintă astfel: 540 drahme de Dyrrhachium, 2 monede hibride drahme de Dyrrhachium, 1 copie, 9 copii turnate după drahme de Dyrrhachium, 34 imitații barbare după drahme de Dyrrhachium, 1 monedă copie după prototip de Apollonia, 1 monedă barbarizată după prototip de Apollonia și 1 sesterț roman de tip 'Provincia Dacia' emis în 247–248 p.Chr., în timpul domniei lui Filip Arabul.

Prezența dominantă a drahmelor de Dyrrhachium față de cele de Apollonia sunt o consecință a capacității de producție a celor doua monetării.⁵

Studiul acestui tezaur se focalizează pe două aspecte principale reliefate de această descoperire: drahmele de Dyrrhachium și artefactele imperiale romane (sesterțul și fibula).

Întrucât drahmele de Dyrrhachium au beneficiat de numeroase și detaliate studii, inclusiv o monografie relativ recentă⁶, ne vom limita la sublinierea unor aspecte generale și specifice ale acestei monede relevate de prezentul tezaur.

Pe baza monografiei realizată de A. Meta privind drahmele de Dyrrhachium, se observă clar frecvența masivă a monedelor emise în perioada 80/70–60/55 a.Chr. (517 monede) față de cele emise în perioada anterioară 120–80/70 a.Chr. (27 monede). Dacă adăugăm atât copiile cât și imitațiile barbarizate după prototipurile din perioada 80/70–60/55 a.Chr., diferența este covârșitoare (graficul 1–2).

Aceiași metodologie aplicată frecvenței perechilor de magistrați monetari relevă faptul că perechea *Meniskos-Dionysiou* este de departe cea mai des prezentă în cadrul acestui tezaur (131 monede) (tabel). Acest aspect se încadrează în tiparul monedelor, atât în cea ce privește tezaurele cât și în cazul monedelor singulare.⁷

2 Marinescu 1989, p. 23; Gaiu 2020, p. 99.

3 Marinescu 1989, p. 10, pl. VII/5–7, VIII/1–4; Gaiu 2020, p. 79.

4 Marinescu 1989, p. 15, pl. XII/5–14 (Lab), XIII/1–5, XIV/1–6 (Rât), XIV/7 (Livadă); Gaiu 2020, p. 87.

5 Ceka 1955, p. 33; Meta 2015, p. 192.

6 Meta 2015.

7 Meta 2015, pp. 232–239

În cea ce privește fazele producției monetare ale monetăriei din Dyrrachium, tezaurul de la Sălcuța se încadrează în segmentele deja stabilite:

i) Faza a IV-a, 120-80/70 a.Chr.⁸

Perechile de magistrați monetari ale acestei faze sunt numeroase dar reprezentate de foarte puține piese (tabel). Acest aspect s-a constatat în cazul altor tezaure similare ascunse la mijlocul secolului I a.Chr. în Balcani.⁹

ii) Faza a V-a, 80/70 a.Chr.¹⁰

Conform opiniei A. Meta, această fază include un număr mare de tezaure care conțin foarte puține monede emise de monetăria din Apollonia.¹¹ Explicația rezidă în încetarea activității acestei monetării în jurul anilor 80/70 a.Chr.,¹² în timp ce monetăria din Dyrrachium își va continua activitatea până în jurul anilor 60/55 a.Chr.¹³

Este important de menționat că majoritatea tezaurelor din faza a V-a a monetăriei din Dyrrachium sunt descoperite pe teritoriul Daciei preromane¹⁴ (harta 2).

Totodată, o altă caracteristică a tezaurelor din această fază este frecvența perechilor de magistrați monetari: cele mai des întâlnite nume sunt Meniskos, Xenon, Philon.¹⁵ Numeroasa prezență a monedelor emise cu numele magistratului Meniskos pe avers ar reprezenta ultima perioadă a activității monetăriei din această fază.¹⁶

Structura tezaurului de la Sălcuța se încadrează perfect în tiparul tezaurelor monetare din această fază a monetăriei de la Dyrrachium (vezi tabel).

Copii și imitații

Conform cu A. Meta, sunt cunoscute prezența copiilor și imitațiilor antice după drahmele emise la monetăria din Dyrrachium. Prima categorie este reprezentată de acele exemplare care menționează nume false de magistrați monetari și au o greutate redusă față de piesele originale.¹⁷

În cazul tezaurului de la Sălcuța, o piesă se încadrează în această categorie, chiar dacă greutatea piesei este la standardul pieselor genuine din faza a cincea a monetăriei de la

8 Meta 2015, pp. 223–232.

9 Meta 2015, pp. 226–229.

10 Meta 2015, pp. 232–239.

11 Meta 2015, p. 232

12 Picard, Gjoncecaj 2005, pp. 140–153; Meta 2015, p. 232.

13 Meta 2015, p. 235.

14 Meta 2015, pp. 232–234 (tabelul 9).

15 Meta 2015, p. 236.

16 Meta 2015, p. 238.

17 Meta 2015, pp. 243–244.

Tabel. Tezaurul de la Sălcuța. Distribuția drahmelor pe perechi de magistrați

MAGISTRAȚI	Perioada	Nr. monede	MAGISTRAȚI	Perioada	Nr. monede
Ehephron – Asklapou	120–80/70	2	Silanos – Aristhenos	80/70–60/55	3
Ehephron – Zoporou	120–80/70	1	Xenon – Charopinou	80/70–60/55	7
Eunous – Chairillou	120–80/70	1	Meniskos – Agathionos	80/70–60/55	20
Philotas – Damenos	120–80/70	2	Meniskos – Arhippou	80/70–60/55	36
Philotas – Kleanoros	120–80/70	1	Meniskos – Dionysiou	80/70–60/55	131
Kerdon – Nikoullou	120–80/70	1	Meniskos – Kallonos	80/70–60/55	41
Antigenes – Nikkulou	120–80/70	1	Meniskos – Lukiskou	80/70–60/55	75
Kudippos – Amynta	120–80/70	2	Meniskos – Philota	80/70–60/55	27
Euktemon – Kleitoriu	120–80/70	1	Philon – Meniskou	80/70–60/55	26
Euktemon – Amynta	120–80/70	1	Xenon – Agathionos	80/70–60/55	16
Philostratos – Damenos	120–80/70	1	Xenon – Damenos	80/70–60/55	13
Perighenes – Damenos	120–80/70	1	Xenon – Phillia	80/70–60/55	29
Perighenes – Phaniskou	120–80/70	1	Xenon – Philodamou	80/70–60/55	63
Ktetos – Amynta	120–80/70	1	Xenon – Purba	80/70–60/55	26
Ktetos – Damenos	120–80/70	1	Tip hibrid	80/70–60/55	2
Ktetos – Menekka	120–80/70	1	Tip Apollonia	80/70–60/55	1
Zopuros – Damenos	120–80/70	1	Tip nou?	80/70–60/55	1
Sostrion – Amynta	120–80/70	1	Copii turnate		9
Sostrion – Damenos	120–80/70	2	Imitații barbarizate		34
Ariston – Damenos	120–80/70	3	Apollonia imitație barbarizată		1
Ariston – Kleitoriu	120–80/70	1			
			TOTAL		588

Dyrrachium. Până în acest moment, un magistrat *Daudamos* (ΔΑΥΔΑΜΟΣ) este necunoscut (fig. 5).

Fig. 5. Drahmă de Dyrrachium cu magistrat Daudamos pe revers

Aceiași cercetătoare a demonstrat faptul că imitațiile drahmelor de Dyrrachium sunt specifice tezaurelor găsite în Balcani.¹⁸

În tezaurul de la Sălcuța, aceste imitații pot fi separate în funcție de tehnica monetară utilizată: monede turnate¹⁹ și monede cu stil monetar barbarizat.²⁰

Tehnica de turnare a monedei constă din două mulaje suprapuse—cel mai frecvent făcute din lut—după aversul și reversul monedei originale. Pentru a permite turnarea metalului în interior, un canal este practicat în materialul respectiv. După răcirea metalului, mulajele sunt sparte și moneda produsă este finisată pe margini pentru eliminarea surplusului de metal (bavură).²¹

Așa numitele tipuri „barbarizate” sunt monedele de imitație cu un design primitiv.

În timp ce imitațiile barbarizate au o greutate similară cu originalele, cele produse prin turnare au frecvent o greutate redusă comparativ cu prototipurile.²²

Aceste copii și imitații sunt considerate produse ale atelierelor locale din Balcani.²³

Prezența celor două imitații după drahmele de Apollonia în tezaurul de la Sălcuța este o altă caracteristică comună a tezaurelor descoperite în Balcani.²⁴

În ceea ce privește teritoriul Daciei preromane (în mare parte teritoriul României), există o tradiție puternică în copierea monedei cu cea mai mare frecvență utilizată în tranzacții în diverse segmente cronologice.

Reproducerea masivă a tetradrahmelor lui Filip II (tipul călărețului) este un fenomen binecunoscut atât la daci cât și la celți. În ceea ce privește triburile dacice, s-au stabilit chiar două faze principale de producție pe baza degradării design-ului monetar.²⁵

Un alt fenomen la scară largă de copiere a unei monede în Dacia preromană este cel al denarului roman republican. Ștanțe monetare au fost descoperite în cetățile dacice de la Tilișca²⁶ și Sarmizegetusa Regia.²⁷ Un denar turnat rebutat de tipul „legionar” al lui Marcus Antonius a fost descoperit în atelierul metalurgic din cetatea dacică de la Șimleu Silvaniei, alături de 54 de denari republicani și imperiali genuini.²⁸ Analizele multiple—studii de ștanțe și analize metalografice—pe eșantioane mari din tezaure din Dacia au confirmat acest fenomen al copierii denarului republican.²⁹

18 Meta 2015, p. 244.

19 Găzdac, Marinescu 2024, catalog nr. 545–553.

20 Găzdac, Marinescu 2024, catalog nr. 554–588.

21 Găzdac, Humer 2008, p. 43.

22 Găzdac, Marinescu 2024, catalog.

23 Meta 2015, p. 244.

24 Meta 2015, pp. 244–245.

25 Preda 1973.

26 Lupu 1989.

27 Glodariu *et al.* 1992, pp. 57–68.

28 <http://cronica.cimec.ro/detail.asp?k=566>, accesat pe 15 noiembrie, 2023

29 Chișescu 1980, pp. 53–70; Lockyear 2008, pp. 147–176 (cu bibliografie); Woytek *et al.* 2012, pp. 133–162; Dima 2021, pp. 403–410.

Fenomenul copierii denarului republican și imperial în Dacia preromană sugerează că „producătorii acestor copii erau preocupați de crearea unor replici cât mai fidele cu originalele [...]. Copierea denarului a fost doar una din manifestările fenomenului de copiere a bunurilor din zona mediteraneeană.”³⁰ În aceeași direcție, s-a considerat că: „Idea înșelăciunii era de a-l convinge pe utilizatorul monedei copiate că era o piesă originală romană...”³¹

Distribuția tezaurelor cu drahme de Dyrrachium

Conform A. Meta, sunt trei zone distincte privind răspândirea tezaurelor cu drahme de Dyrrachium (harta 2):

- i) teritoriul triburilor dacice, mai ales Transilvania, zone din Ungaria în vest și Moldova în est;
- ii) teritoriul triburilor scordisce, pe văile râurilor Drava și Sava și pe traseul Dunării până la zona triburilor tracice;
- iii) zona de sud a României până la văile râurilor Argeș și Ialomița.³²

Practic, circa 145 de tezaure și descoperiri monetare izolate provin de pe teritoriul României, din punct de vedere istoric teritoriul Daciei preromane. Mai mult, 9.000 de monede din totalul de 12.000 provin din zona Transilvaniei.³³

Numărul monedelor din tezaurele descoperite pe teritoriul României variază de la zece la mii de piese (de exemplu: tezaurul de Deva).³⁴ De menționat, monedele de Dyrrachium s-au găsit în tezaure compuse în totalitate din aceste drahme dar și împreună cu tetradrahme de Thassos sau denari republicani (de exemplu: Arcuș).³⁵

Cum este posibil ca o asemenea cantitatea masivă de monedă să fie găsită la o distanță atât de mare de locul de producție (circa 700 km: Dyrrachium–Transilvania), într-un mediu etnic și economic total diferit?

La prima vedere, o explicație ar fi schimburile comerciale. Totuși, numărul de tezaure și cantitatea imensă de drahme—menționând aici, absența nominalelor mici—la care se adaugă perioada scurtă de teaurizare (circa 40 ani) sugerează o altă explicație.

Frecvența conflictelor militare din Balcani desfășurate în secolul I a.Chr. implică o dinamică ridicată a aspectelor financiare pe care asemenea evenimente le consumă—mercenari, plata militarilor, prăzile de război. Implicarea dacilor în aceste conflicte, atât ca mercenari

30 Lockyear 1996, p. 446.

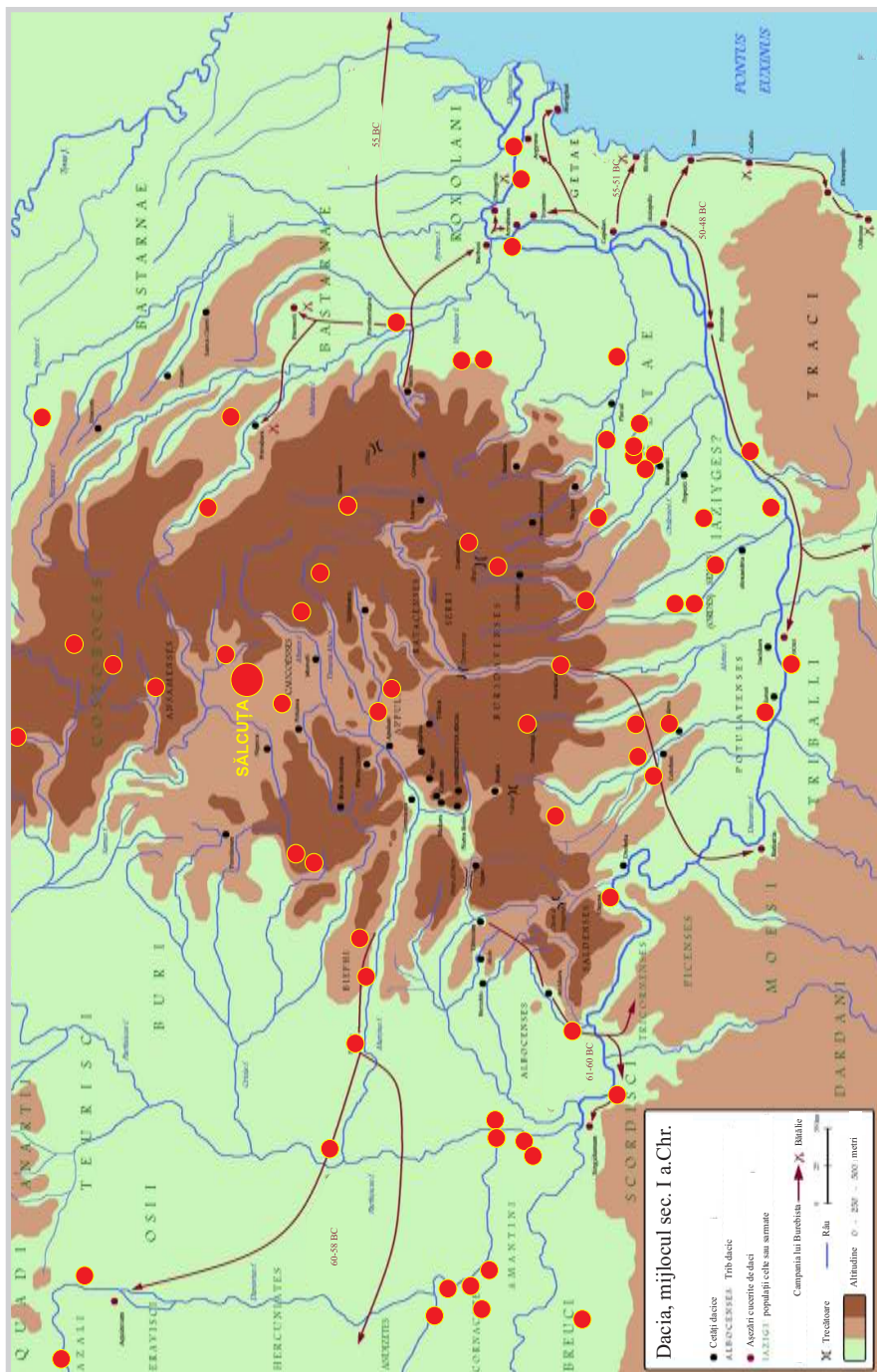
31 *Ibidem*

32 Meta 2015, pp. 260, 261, fig. 5.

33 Meta 2015, p. 260.

34 Un tezaur cu mii de copii după drahme de Dyrrachium și Apollonia, pierdut. Luca 2005.

35 Găzdac, Cociș 2021, pp. 27–29.

Harta 2. Dacia, mijlocul sec. I a.Chr., cu localizarea tezaurului de la Sălcuta și distribuția tezaurilor cu drahme de Dyrrachium (pe baza META 2015, 261, fig. 5) (harta pe baza: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Dacia_around_60-44_BC_during_Burebista%2C_including_campaigns_-_Italian.png. Accesat 23/07/2022)

cât și ca soldați poate fi cauza principală a numărului mare de tezaure de drahme descoperite pe teritoriile locuite de triburile dacice.³⁶

O altă explicație, pot fi darurile primite de către căpeteniile tribale pentru ajutorul armat oferit. Această ipoteză este sprijinită de acele tezaure în care drahmele apar împreună cu bijuterii și obiecte de lux, cum este cazul tezaurului de la Sâncrăieni (cupe, brățări, fibule)³⁷ și Agârbiciu (România – Dacia).³⁸

Din punct de vedere monetar, este o caracteristică specifică triburilor dacice de a copia/imita și teazuriza moneda cea mai valoroasă aflată în circulație la un moment dat: tetradrahmele thasiene și ale lui Filip II: sec. IV–II a.Chr.; drahmele de Dyrrachium și Apollonia: sfârșitul sec. II–mijlocul sec. I a.Chr.; denarul republican și imperial: sec. I a.Chr.–sec. I p.Chr.

Artefactele romane din tezaur

Unicitatea acestui tezaur rezultă din prezența, alături de drahme a unor artefacte din perioada romană imperială, mai exact secolul III p.Chr.: o fibulă fragmentară (fig. 6) și un sestertț de tipul „Provincia Dacia” emis în anii 247–248 p.Chr. (fig. 7).³⁹

Datorită prezenței acestor două artefacte de perioadă imperială romană, tezaurul de față are, practic, existența a două nuclee cronologice: ansamblul monetar al drahmelor care se datează cel mai târziu în jurul anilor 55–40 a.Chr. și obiectele romane, care se datează cu circa 300 de ani mai târziu.

Cel mai probabil, depozitul de drahme a fost îngropat în a doua jumătate a secolului I a.Chr., redescoperit 300 de ani mai târziu, doar pentru a fi reîngropat la mijlocul secolului III p.Chr.

Din punct de vedere metodologic, este un caz care poate servi ca model de interpretare a descoperirilor de artefacte. După s-a menționat în paginile anterioare, tezaurul a fost descoperit în urma utilizării detectorului de metale. Dacă nu am fi intrat în posesia pozelor efectuate de către descoperitor chiar la momentul

Fig. 6. Fibula cu genunchi din tezaurul de la Sălcuța

36 Meta 2015, pp. 262–267.

37 Popescu 1958, pp. 157–206.

38 Meta 2015, p. 267.

39 Găzdac, Marinescu 2024, catalog nr. 589–590.

Fig. 7. Sesterțul de tip Provincia Dacia din tezaurul de la Sălcuța

extragerii tezaurului din groapă și a celei efectuate în momentul predării materialului către autorități (fig. 8–9)—descoperitorul nu a știut ce a găsit decât că monedele sunt din argint—trebuie să admitem că un tezaur cu o asemenea structură ar fi ridicat serioase semne de întrebare privind apartenența artefactelor romane la acest tezaur dominat covârșitor de prezența drahmelor de Dyrrachium.

Fibula aparține tipului „Fibulă cu genunchi cu placă protectoare”, iar conform tipologiei lui S. Cociș aparține subtipului 19a7b.⁴⁰ Acest subtip de fibulă provine din fibulele cu genunchi de tip germanic, care s-au răspândit în provinciile danubiene. Până în momentul de față, acest subtip 19a7b era datat între al treilea sfert al secolului II p.Chr. și începutul secolului III p.Chr.⁴¹ Asocierea în acest tezaur cu un sesterț a lui Filip I Arabul emis în anii 247–248 sugerează o perioadă mai lungă de utilizare a acestei fibule, cel puțin până la mijlocul secolului III p.Chr.

Fig. 8. Tezaurul imediat după extragerea din groapă (foto A. Lakatos).

Fig. 9. Tezaurul în momentul predării la Complexul Muzeal Județean Bistrița (foto G. Marinescu).

⁴⁰ Cociș 2004, p. 96.

⁴¹ Cociș 2004, p. 96.

Deși se considera inițial că acest tip de fibulă era purtat de soldați, a fost descoperit și în așezări civile și cimitire.⁴²

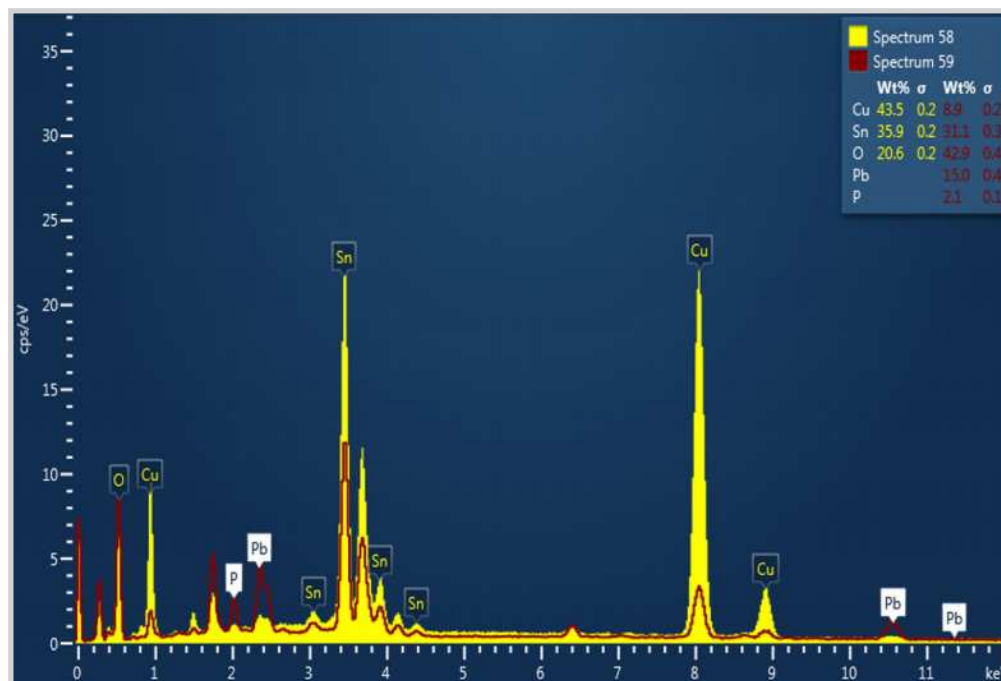
Conform lui M. Merczi, prezența acestui sub tip de fibulă este una rară pentru provinciile Dacia și Moesia Superior.⁴³

La o primă vedere, analiza vizuală a nucleului și suprafeței fibule relevă faptul că a fost produsă din cel puțin două metale.

Pentru confirmare, s-a apelat la o analiză metalografică non-invazivă (Nano-analiză de cartare a elementelor constitutive prin utilizarea scanării electro-microscopice combinată cu spectroscopia energiei dispersive cu raze (graficul 3)).⁴⁴

Analiza suprafeței fibulei a confirmat existența unei folii de staniu/cositor în timp ce nucleu s-a dovedit a fi din cupru. Contaminarea cu urme slabe de plumb sunt o consecință tehnologică în cadrul procesului de cositorire.

Cositorirea, în cazul de față, este „procesul tehnologic prin care se utilizează staniu pentru acoperirea unei suprafețe care conferă acestea o nuanță albicioasă sau gri. În mod

Graficul 3. Tezaurul de la Sălcuța. Analiza fibulei

42 Merczi 2011, p. 7.

43 Merczi 2011, p. 45 (cu bibliografie).

44 Mulțumiri prof. Lucian Barbu-Tudoran, Facultatea de Biologie și Geologie Cluj-Napoca pentru analizele SEM realizate asupra fibulei cu genunchi.

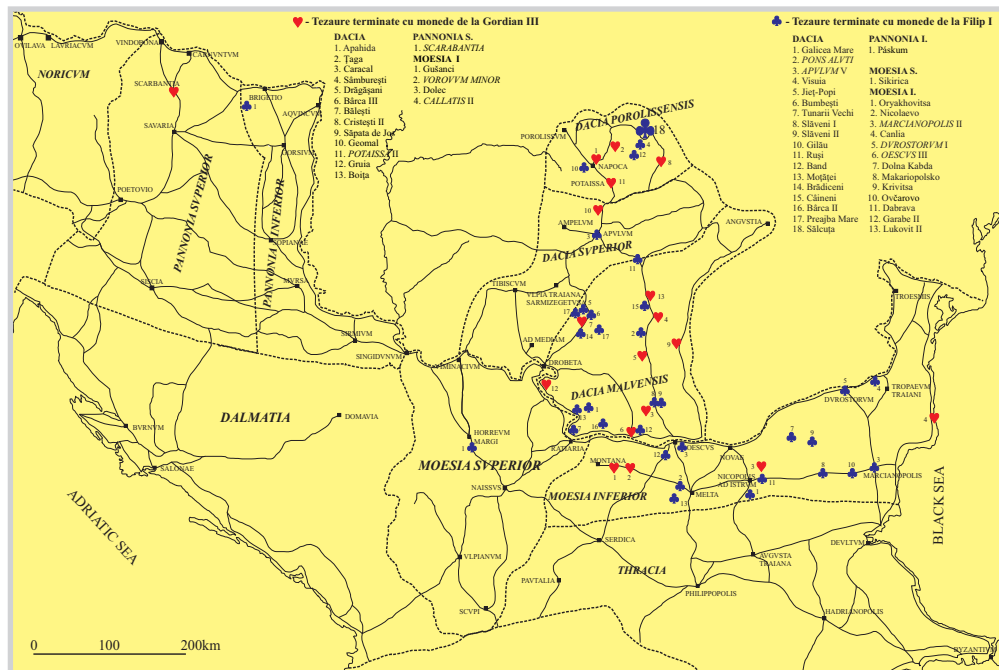
normal, cositorirea se aplică fie prin scufundarea obiectului într-un vas cu staniu topit, fie prin frecarea obiectului fierbinte cu o tijă de staniu sau de aliaj staniu-plumb.”⁴⁵

Tehnica cositoririi a fost frecvent utilizată în antichitate pentru a crea iluzia unor artefacte din argint,⁴⁶ din motive financiare. După cum s-a demonstrat: „După procesul de emailare, cel de cositorire este cel mai comun tip de decorare a fibulelor romane.”⁴⁷

Acest nominal, *sestertius*/sestertț de tipul „Provincia Dacia” emis în timpul domniei lui Filip I Arabul, mai precis în anii 247–248, este moneda din metal comun cea mai utilizată în circulația monetară din Dacia la mijlocul secolului III p.Chr.⁴⁸

În ciuda unei stări de conservare slabe, această monedă constituie *terminus post quem* pentru tezaurul de față, ca să fim mai preciși, a celei de a doua îngropare/ascundere a acestuia.

Pe baza acestei monede, cea mai târzie din tezaur, harta cu descoperirile de tezaur încheiate cu monede de la Gordian III (238–244) și Filip I Arabul (244–249) din provinciile romane de la Dunărea de Mijloc și de Jos indică o puternică concentrare a acestora pe teritoriul Daciei și Moesiei Inferior⁴⁹ (harta 3).

Harta 3. Distribuția tezaurului la Dunărea de Mijloc și de Jos în perioada Gordian III–Filip I, cu localizarea tezaurului de la Sălcuța (pe baza Găzdac/Neagoe 2018, 43)

45 Bayley/Butcher 2004, p. 43.

46 Collier-Jones, Mcsloy 2022.

47 Bayley, Butcher 2004, p. 43.

48 Găzdac 2010, pp. 156–158, 161, 180, 190–191.

49 Găzdac 2012, 194, map 5.

Motivul ascunderii acestor tezaure și a nerecuperării lor de către proprietari a fost relaționat cu masivele atacuri ale carpilor în aceste două provincii în anii 245/246–247.⁵⁰

Războiul carpic din anii 245-247 a fost descris ca fiind unul cu un mare impact economic-militar în provinciile de la Dunărea de Jos.⁵¹ În anul 247, împăratul însuși se află în Dacia pentru a pune capăt conflictului.⁵² Războiul pare să se fi terminat la finele anului 247 – începutul anului 248, când Filip I Arabul primește titlul de *Carpicus Maximus*.⁵³ Tezaure din acest orizont s-au descoperit în castre auxiliare din Dacia în straturi de arsură: Săpata de Jos,⁵⁴ Bumbești,⁵⁵ *Pons Aluti*.⁵⁶ Tezaurul de la *Pons Aluti* a fost găsit într-un strat de arsură în unul dintre turnurile castrului care a fost ulterior reconstruit.⁵⁷

În cea ce privește tezaurul de la Sălcuța, se poate menționa faptul că din același orizont cronologic și zonă apropiată provin tezaurele de la Visuia și Band (harta 3, nr. 4, 12).

O posibilă legătură între ascunderea tezaurului de la Sălcuța și războiul carpic ar putea fi considerat faptul că multe dintre drahmele acestui tezaur prezintă urme ale unei plasări într-un context cu temperaturi înalte nuanța neagră-purpurie de pe suprafața monedelor.

Concluzii

Tezaurul de la Sălcuța este un caz de dublă ascundere a unui tezaur. În situația de față, se poate constata faptul că între prima și a doua îngropare a tezaurului este un interval cronologic de circa 300 de ani.

Structura drahmelor de Dyrrachium din acest tezaur și comparația cu alte tezaure similare din Dacia preromană sugerează o primă îngropare în jurul anilor 55–40 a.Chr.

Prezența unei fibule cu genunchi din cupru cositorită sugerează un al doilea proprietar de condiție socială modestă care fie a mai adăugat artefacte contemporane cu ele și care aveau o anumită valoare, fie au fost pierdute la momentul celei de a doua îngropării a tezaurului.

Întregul aspect al tezaurului—un nucleu mare de monede de argint a căror valoare intrinsecă ridicată în secolul III p.Chr. împreună cu două artefacte de valoare modestă—ridică întrebarea dacă numărul drahmelor nu a fost mai mare dar proprietarul din perioada romană să fi utilizat piesele de argint în alte scopuri?

Deși cea mai recentă monedă sugerează o posibilă asociere cu orizontul de tezaure ascunse și nerecuperate datorită războiului carpic a lui Filip I în Dacia (245–247/248), alte cauze (de exemplu: de ordin personal) nu pot fi excluse în totalitate.

50 Gerov 1977, pp. 127–131.

51 Fontes Iuris Romani Antejustiniani, 2, p. 657; LORIOT 1975, p. 793.

52 Zosimos I, 20, pp. 2–3; MÓCSY 1974, p. 203; PISO 1974, p. 306.

53 Kienast 1996, p. 198.

54 Christescu 1938, p. 447; Mitrea 1968, pp. 197–206.

55 Petolescu 1990, p. 46.

56 Petre-Govora 1968, p. 207; Mitrea 1968, pp. 209–222.

57 Petre-Govora 1968, p. 207.

Dar două aspecte sunt sigure!

1. A doua îngropare a tezaurului cu drahme de Dyrrachium a avut loc în anii 247–248/post, la o distanță de trei secole de prima îngropare.
2. În mod tragic, niciunul dintre cei doi proprietari nu s-a putut bucura de valoarea acestui tezaur!

Bibliografie

- Bayley, Butcher 2004 J. Bayley, S. Butcher, *Roman Brooches in Britain: A Technological and Typological Study based on the Richborough Collection*, London: The Society of Antiquaries of London, 2004.
- Ceka 1955 H. Ceka, „Monetat e Lashta të Dyrrhacionit dhe të Apollonisë dhe të Dhënat e tyre mbi Gjendjen e tyre Ekonomike dhe Historinë e Ilirëve të Vendit Tonë”, în *Buletin për Shkencat Shqiptërore*, nr. 3/1955, pp. 9–38.
- Chițescu 1980 M. Chițescu, „Tezaurul de la Poroschia (jud. Teleorman) și unele probleme privind monedele geto-dacice de tip republican”, în *Studii și cercetări de numismatică* nr. 7/1980, pp. 53–70.
- Christescu 1938 V. Christescu, „Le castellum romain de Săpata de Jos”, în *Dacia*, nr. 5–6/1938, pp. 435–447.
- Collier-Joes, McSloy 2022 C. Collier-Jones, E. McSloy, „Blowing our own Trumpet – a fond farewell to some Roman brooches”, în *Cotswold Archaeology*, <https://cotswoldarchaeology.co.uk/blowing-our-own-trumpet-a-fond-farewell-to-some-roman-brooches>, accesat în 25 aprilie 2024.
- Dima 2021 M. Dima, „Observații privind datarea matrițelor monetare descoperite la Sarmizegetusa Regia”, în *Cercetări Arheologice*, nr. 28/2/2021, pp. 403–410.
- Fodorean 2016 F. Fodorean, „Mapping the roman road Cășeiu-Ilișua-Orheiu Bistriței”, în *Acta Musei Porolissensis*, nr. 38/2016, pp. 289–303.
- Gaiu 2020 C. Gaiu, *Fereastră spre trecut: Bistrița romană*, Bistrița: Nosa Nostra, 2020.
- Găzdac 2010 C. Găzdac, *Monetary circulation in Dacia and the provinces from the Middle and Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106–337)* [Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania 7], Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2012.
- Găzdac 2012 C. Găzdac, „‘War and Peace’! Patterns of Violence through Coin Hoards Distribution. The Middle and Lower Danube from Trajan to Aurelianus”, în *Istros*, nr. 18/2012, pp. 165–198.
- Găzdac, Cociș 2021 C. Găzdac, S. Cociș, *Roman coin Hoards and single Coin Finds from the Territory of Covasna County* [Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania 15]. Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2021.
- Găzdac, Humer 2008 C. Găzdac, F. Humer, „Coin moulds that have produced the so-called ‘Limesfalsa’ at Carnuntum”, în Werner Jobst (ed.), *Carnuntum Jahrbuch*, 2008, pp. 41–50.

- Găzdac, Marinescu 2024 C. Găzdac, G. G. Marinescu, *The curse of hoarding. The Sălcuța hoard* [Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania 19]. Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2024.
- Găzdac, Neagoe 2018 C. Găzdac, M. Neagoe, *Sărac sau bogat în timp de pericol? Tezaurul imperial de la Gruia (jud. Mehedinți)* [Coins from Roman Sites and Collections of Roman Coins from Romania 12]. Cluj-Napoca: Mega Publishing House, 2018.
- Gerov 1977 B. Gerov, „Die Einfälle der Nordvölker in den Ostbalkanraum im Lichte der Münzschatzfunde. I. Das II u. Z. III Jahrhundert (101-284)”, în *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung*, II/6, Berlin: De Gruyter, 1977, pp. 110–181.
- Glodariu et al. 1992 I. Glodariu, E. Iaroslavschi, A. Rusu, „Die Munzstätte von Sarmizegetusa Regia”, în *Ephemeris Napocensis*, nr. 2/1992, pp. 57–68.
- Kienast 1996 D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, Darmstadt: WBG, 1996.
- Lockyear 1996 K. Lockyear, „Multivariate Money. A statistical analysis of Roman Republican coin hoards with special reference to material from Romania”, PhD thesis, London: University College London, 1996.
- Lockyear 2008 K. Lockyear, „Aspects of Roman Republican Coins Found in Late Iron Age Dacia”, în Spinei, V., Munteanu, L. (eds.): *Miscellanea numismatica antiquitatis. In honorem septagenarii magistri Virgilii Mihailescu-Bîrliba oblata*, București: Editura Academiei Române, 2008, pp. 147–176.
- Loriot 1975 X. Loriot, „Chronologie du règne de Philippe l'Arabe (244-249 après J.C.)”, în *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Geschichte und Kultur Roms im Spiegel der neueren Forschung*, II/2, Berlin: De Gruyter, 1975, pp. 788–797.
- Luca 2005 S. A. Luca, *Arheologie și istorie (III). Descoperiri din județul Hunedoara*. București: Editura Economică, 2005.
- Lupu 1989 N. Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățânaș*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
- Marinescu 1989 G. Marinescu, „Cercetări și descoperiri arheologice de epocă romană în nord-estul Transilvaniei”, *File de Istorie*, nr. 6/1989, pp. 5–66.
- Merczi 2011 M. Merczi, „Térdfibulák Komárom–‘Esztergom megyéből’”, în *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei*, nr. 17/2011, pp. 7–80.
- Meta 2015 A. Meta, *Le monnayage en argent de Dyrrachion: 375-60/55 av. J.-C.*, Athens: École Française d'Athènes, 2015.
- Mitrea 1968 B. Mitrea, „Cu privire la tezaurul monetar roman imperial de la Săpata de Jos și prăbușirea limes-ului Transalutan”, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, nr. 4/1968, pp. 197–206.
- Mócsy 1974 A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia*, Boston–London: Routledge & Kegan Paul, 1974.
- Petolescu 1990 C. M. Petolescu, „Repertoriul numismatic al județului Gorj”, în *Cercetări Numismatice*, nr. 6/1990, pp. 35–75.
- Petre-Govora 1968 Gh. I. Petre-Govora, „Tezaurul monetar de la Ioneștii Govorii”, în *Studii și Cercetări de Numismatică*, nr. 4/1968, pp. 207–208.

- Picard, Gjoncecaj O. Picard, S. Gjoncecaj, „Drachmes d’Apollonia et de Dyrrachion dans les Balkans”, în *Studia Albanica*, nr. 38/1/2005, pp. 139–154.
- Piso 1974 I. Piso, „Războiul lui Philippus cu carpii”, în *In Memoriam Constantini Daicovici*. Cluj: Dacia, 1974, pp. 301–309.
- Popescu 1958 D. Popescu, „Le tresor dace de Sincraeni”, *Dacia*, nr. 2, 1958, pp. 157–206.
- Preda 1973 C. Preda, *Monedele geto-dacilor*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.
- Woytek *et al.* 2012 B. E. Woytek, M. Rodrigues, F. Cappa, M. Schreiner, M. Radtke, U. Reinholz, „Imitations of Roman Republican Denarii: New Metallurgical Data”, în *American Journal of Numismatics*, nr. 24/2012, pp. 133–162.